

ΤΟ ΓΕΝΕΣΕΩΣ 2-3 ΚΑΙ Η ΜΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Γ. ΔΑΦΝΗ

Αν.Καθηγήτρια ΑΠΘ

ΕΕ 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
Η ΑΡΧΕΓΟΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	5
Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΥΣΗ	8
«ΑΝΔΡΑΣ–ΓΥΝΑΙΚΑ–ΜΙΑ ΣΑΡΚΑ»	11
ΣΥΖΥΓΙΚΗ ΑΠΙΣΤΙΑ	12
ΤΕΚΝΟΚΤΟΝΙΑ	16
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	19
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΚΑΤ’ΕΚΛΟΓΗΝ)	20
ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΠΑΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ	22

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η *Μήδεια*, ένα αριστούργημα του Ευριπίδη που διδάχθηκε το 431 π.Χ., άσκησε βαθιά επίδραση στην ιστορία του παγκόσμιου πολιτισμού. Η ηρωίδα αντιπροσωπεύει τη θηλυκή όψη της ανθρώπινης κατάστασης (*conditio humana*). Το όνομα της ηρωίδας «Μήδεια», εγγονής του θεού Ήλιου και της μεγαλύτερης μάγισσας της ελληνικής μυθολογίας, σημαίνει το «να γνωρίζει κανείς τη σοφή βουλή». Η ίδια παρουσιάζεται να διαθέτει υπερφυσικές γνώσεις, με τις οποίες μπορεί να υποτάξει ακόμη και τη δύναμη του δράκοντος. Με βάση την ηθική αρχή της αμοιβαίας αγάπης, στην οποία στηρίζεται ο ευτυχισμένος έγγαμος βίος και η οποία περιφρονείται και καταργείται από τον σύζυγό της, Ιάσωνα, διεκδικεί τα δικαιώματά της ως γυναίκα και ως άνθρωπος υπερβαίνοντας τα όρια του ηθικά αποδεκτού. Διότι σφαγιάζει τα ίδια της τα τέκνα, για να μπορέσει να απελευθερωθεί από τα κοινωνικά δεσμά και να πετύχει τους στόχους της.

Οι Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (1880:406) και Albin Lesky (³1972:301) υποθέτουν ότι αφετηρία του μύθου ήταν ένας παλιός λατρευτικός θρύλος ενός ακούσιου φόνου που διέπραξε η Μήδεια προσπαθώντας να απαθανατίσει τα παιδιά της στον κορινθιακό ναό της Ήρας (1378) και ρωτά αν ο Ευριπίδης ή ένας άλλος συγγραφέας - πιθανώς ο Νεόφρων - ήταν ο πρώτος που παρουσίασε τη Μήδεια να δολοφονεί τα παιδιά της για εκδίκηση. Οι αρχαίες και σύγχρονες συζητήσεις σχετικά με το παρασκήνιο και το συγγραφέα αυτής της τραγωδίας καταλήγουν στη διαδεδομένη υπόθεση του συνδυασμού δύο σημαντικών μυθολογικών προφορικών παραδόσεων: α) Η παράδοση περί των Αργοναυτών που έφεραν τη Μήδεια με τον Ιάσωνα και το χρυσόμαλλο δέρας στην Ελλάδα από την Κολχίδα, και β) η παράδοση που έφερε τη Μήδεια με τον Ιάσωνα και τους επτά γιους και τις θυγατέρες τους από την Ιωλκό στην Κόρινθο, όπου σε μια ανταρσία, οι Κορίνθιοι σκότωσαν τα παιδιά της Μήδειας, τα οποία είχαν καταφύγει στο βωμό της Ήρας για να σωθούν. Ωστόσο, ο Ευριπίδης επανασχεδιάζει τις μυθολογικές αυτές παραδόσεις, προσθέτει νέα χαρακτηριστικά και αποκρυσταλλώνει το πορτρέτο της Μήδειας που σκοτώνει τους

δύο γιους της, ενώ η ίδια σώζεται από έναν δράκο σταλμένο από τον παππού της, το θεό Ήλιο, ενσωματώνοντας πέρα των αρχαιοελληνικών και προφανή βιβλικά στοιχεία, τα οποία θα αναδειχθούν στην παρούσα εργασία, κατά την πραγμάτευση επιμέρους πτυχών των περί γυναικών αντιλήψεων στη *Μήδεια* του Ευριπίδη.

Η ΑΡΧΕΓΟΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Χαρακτηριστικός λογοτεχνικός τόπος αναφερόμενος στην αρχέγονη κατάσταση του ανθρώπου είναι, ως γνωστόν, το Γενέσεως 2,23-24:

- 23 *καὶ εἶπεν Ἀδαμ Τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήμφθη αὕτη.*
- 24 *ἔνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.*

Μια απήχηση των εννοιών της εγκατάλειψης των γονέων και της ένωσης με έναν σύζυγο, παραβίαση της εμπιστοσύνης και της συζυγικής πίστης, της αποστροφής, της προδοσίας και της εγκατάλειψης εντοπίζεται στον πρόλογο της *Μήδειας* (30-37):

ἦν μὴ ποτε στρέψασα πάλλευκον δέρην (30) / αὐτὴ πρὸς αὐτὴν πατέρ' ἀποιμώξῃ φίλον / καὶ γαῖαν οἴκουσ θ', οὐς προδοῦσ' ἀφίκετο / μετ' ἀνδρός ὃς σφε νῦν ἀτιμάσας ἔχει. / ἔγνωκε δ' ἡ τάλαινα συμφορᾶς ὕπο / οἷον πατρῴιας μὴ ἀπολείπεσθαι χθονός. (35) / στυγεῖ δὲ παῖδας οὐδ' ὀρῶσ' εὐφραίνεται.

Σε σύγκριση με το Γεν. 2,24, οι ρόλοι εδώ είναι ανεστραμμένοι. Η Μήδεια θρηνεί τον πατέρα και τη χώρα της και το πατρικό της οίκο που εγκατέλειψε όταν συνδέθηκε με έναν άντρα, ο οποίος τώρα την έχει προδώσει. Η προσωπική συμφορά της τη δίδαξε ότι δεν είναι καλό να αποκοπεί κανείς πλήρως από την πατρίδα και τους οικείους του.

Με την εντολή του Κρέοντα εξαναγκάζεται να εγκαταλείψει ξανά *δόμο* και γη και να γίνει δραπετής με τους δύο γιους της (271κ.ε.) χωρίς πλέον δυνατότητα επιστροφής στις ρίζες της και χωρίς να γνωρίζει ακόμα σε ποιον να καταφύγει (441-445): *σοὶ δ' οὔτε πατρός δόμοι, / δύστανε, μεθορμίσα- / σθαι μόχθων πάρα, σῶν τε λέκ- / τρων ἄλλα βασιλεία κρείσ- / σων δόμοισιν ἐπέστα*). Εθελούσια εγκατέλειψε τις δικές της ρίζες, τον πατέρα και το πατρικό της βασιλικό οίκο (*δόμο*) και ακολούθησε τον Ιάσωνα, αλλά όχι ως βασιλική σύζυγος στο βασιλικό του οίκο, αν και θυγατέρα βασιλιά, γιατί ο Ιάσωνας δεν ήταν ο βασιλιάς της Κορίνθου. Ωστόσο, ο νέος οίκος δεν

έγινε ποτέ και δικός της. Ο Ιάσωνας περιφρόνησε τη βασιλική καταγωγή και την αξιοπρέπεια της Μήδειας ως γυναίκας, επέλεξε μια άλλη γυναίκα, από βασιλική γενιά, ως νόμιμη σύζυγό του με στόχο να γεννηθούν άλλα, βασιλικά τέκνα. Η Μήδεια πονάει που χάνει την αγάπη του συζύγου της (286) και βλέπει τα παιδιά της, που και η ίδια σιχαίνεται, διότι της υπενθυμίζουν το λάθος της, να περιφρονούνται από τον ίδιο τους τον πατέρα. Στο δεύτερο επεισόδιο, η Μήδεια ανακεφαλαιώνει όλες τις ευεργεσίες της για τον έρωτα του Ιάσωνα (476-491) και τονίζει ότι θα μπορούσε ίσως να αποδεχτεί την επιθυμία του Ιάσωνα για μια άλλη γυναίκα και έναν νέο γάμο για έναν και μόνο λόγο: την ατεκνία (490): *εί γάρ ἤσθ' ἄπαις ἔτι, συγγνώστ' ἂν ἦν σοι τοῦδ' ἔρασθῆναι λέχους*. Όμως, στην περίπτωση τους δεν συντρέχει ο λόγος αυτός, εφόσον έχουν αποκτήσει μαζί κοινά τέκνα.

Η εκδίωξή της θυμίζει κάπως τη βιβλική περίπτωση της Σάρρας, της άτεκνης συζύγου του Αβραάμ, και της Αιγύπτιας σκλάβας της, Άγαρ, η οποία μετά από συναίνεση της Σάρρας συνέλαβε τον γιο του Αβραάμ Ισμαήλ. Η Σάρρα ένωσε περιφρονημένη από την Άγαρ και ζήτησε από τον Αβραάμ να την εκδιώξει. Ωστόσο, ο άγγελος Κυρίου έδωσε εντολή να επιστρέψει η Άγαρ από την έρημο και να γεννήσει το παιδί στις σκηνές του Αβραάμ (Γεν. 16). Όμως, η Μήδεια δεν έχει *ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνη*.

Οι προαναφερθείσες βιβλικές και μυθολογικές περιπτώσεις αφορούν προβληματικούς γάμους και διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις. Το Γενέσεως 2,23-24, ωστόσο, αντιπροσωπεύει τη θεόδοτη πρωταρχική σχέση άνδρα και γυναίκας. Αυτήν την ιδεατή σχέση φαίνεται να έχει στο νου της η Μήδεια του Ευριπίδη, μαχόμενη για τα δικαιώματά της. Εάν συγκρίνουμε το Γεν. 2,23-24, στο οποίο παρουσιάζεται η αρχέγονη κατάσταση του ανθρώπου, όπως δημιουργήθηκε από το Θεό, με τη μορφή της αλυσίδας «άνδρας-γυναίκα-μία σάρκα», με την κοινωνική πραγμάτωσή της στην παγκόσμια ιστορία προκύπτουν νέα ερωτήματα. 1) Τι γίνεται αν ο άνδρας ή / και η γυναίκα κατάγονται από ξένες χώρες; 2) Τι συμβαίνει εάν ο ένας ή ο άλλος ή και οι δύο σύζυγοι είναι κακοί; 3) Τι θα συμβεί αν ο γάμος δεν λειτουργήσει καθόλου όπως είχε αρχικά προβλεφθεί; Σε περίπτωση διάλυσης του γαμήλιου δεσμού πρέπει ο άνδρας ή η γυναίκα να επιδιώξουν ανταπόδοση / εκδίκηση σύμφωνα με το *jus talionis* εναντίον του ενόχου συζύγου στο όνομα ενός υπέρτατου θεού, ο οποίος είναι μάρτυρας και εγγυητής της τήρησης των γαμήλιων

όρκων; Τα βιβλικά κείμενα και η παρούσα ευριπίδεια τραγωδία προσεγγίζουν τα ανωτέρω ερωτήματα από τη δική τους οπτική γωνία.

Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΥΣΗ

Η Μήδεια του Ευριπίδη αντιπροσωπεύει - μεταξύ άλλων - τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες τον 4ο αιώνα π.Χ. αντιλαμβάνονταν τη θέση των γυναικών στην ιστορία και την κοινωνία και το δικαίωμά τους για αυτοδιάθεση, δηλαδή το δικαίωμα για σωματική ακεραιότητα, καθώς και ψυχική και πνευματική αυτονομία.

Η Μήδεια δίνει έναν ορισμό της γυναικείας φύσης με τη μορφή μιας σύντομης διδακτικής ρήσης (408): *πρὸς δὲ καὶ πεφύκαμεν γυναῖκες, ἐς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται, κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται*. Αναγνωρίζει αφενός μεν ότι οι γυναίκες είναι από τη φύση τους αταλάντευτες στην επίτευξη ευγενών στόχων και αφετέρου ότι είναι σε όλα τα κακά πολύ εξειδικευμένες εργάτριες. Με αυτόν τον τρόπο, υπενθυμίζει τον προηγούμενο αφορισμό της (229κ.ε.: *πάντων δ' ὅσ' ἔστ' ἔμψυχα καὶ γνώμην ἔχει γυναῖκές ἐσμεν ἀθλιώτατον φυτόν*), ότι οι γυναίκες είναι οι αθλιώτερες από όλα τα πλάσματα που έχουν πνοή και αίσθηση. Αμφότεροι οι ορισμοί υποδηλώνουν την ευριπίδεια κριτική που ασκείται στις διαδεδομένες απόψεις της εποχής του σχετικά με τη φύση της γυναίκας και τον περιορισμένο δημόσιο ρόλο που της επιφυλάσσεται στα πλαίσια του γάμου και της οικογενειακής ζωής. Το σκεπτικό πίσω από τον αφορισμό της Μήδειας εξηγείται στους στ. 232-251. Το επίθετο *ἔμψυχον* παραπέμπει στο Γεν. 2,7.19, όπου τα ανθρώπινα όντα και τα ζώα ονομάζονται *ψυχαὶ ζῶσαι*, δηλαδή ζωντανές ψυχές, που σημαίνει «ἔμψυχα όντα».

Αποκαλυπτικές της αυτοπεποίθησης και της υψηλής αυτοεκτίμησης της Μήδειας, η οποία διακρίνεται από τις υπόλοιπες γυναίκες, εφόσον διαγιγνώσκει την κατάστασή της και με την απόφασή της θέλει να την υπερβή, είναι οι διευκρινιστικές δηλώσεις για την προίκα: *ἄς πρῶτα μὲν δεῖ χρημάτων ὑπερβολῇ πόσιν πρίασθαι, δεσπότην τε σώματος[λαβεῖν: κακοῦ γὰρ τοῦτ' ἔτ' ἄλγιον κακόν]. [235] κὰν τῷδ' ἀγῶν μέγιστος, ἢ κακόν λαβεῖν ἢ χρηστόν*. Η ευτυχία ή η ατυχία των γυναικών εξαρτάται από το άν έχουν έναν κακό ή έναν καλό σύζυγο. Ο γάμος χωρίς αγάπη γίνεται καθημερινός αγώνας για επιβίωση. Η νύφη πρέπει να προσφέρει στο γαμπρό για το γάμο τους ένα μέρος της πατρικής της περιουσίας και ένα πλεόνασμα χρημάτων για

να αγοράσει έτσι μόνο έναν κύριο πάνω στην ύπαρξή της. Οι γυναίκες πρέπει πρώτα να αγοράσουν ένα σύζυγο, κύριο του σώματός τους και μάλιστα σε υπερβολική τιμή.

Οι εκφράσεις της Μήδειας για την έλλειψη αυτοδιάθεσης των γυναικών στο γάμο φαίνεται να έχουν ως αφετηρία τα λόγια του Θεού προς τη γυναίκα μετά την παράβαση της εντολής στο Γεν. 3,16: *καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει.* Η έννοια της ἀποστροφῆς θα μπορούσε να διαβαστεί και με την έννοια του ἀγῶν μέγιστος (235).

Η Μήδεια απευθύνεται στο Δία και τον ρωτά διαμαρτυρόμενη γιατί να μην υπάρχει κανένα σημάδι στο ανθρώπινο σώμα, με το οποίο θα ήταν δυνατή η αναγνώριση των κίβδηλων ανθρώπων (516): *ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσοῦ μὲν ὄς κίβδηλος ἦ τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὤπασας σαφῆ, ἀνδρῶν δ' ὄτω χρή τὸν κακὸν διειδέναι οὐδεὶς χαρακτήρ ἐμπέφυκε σώματι;* Αυτή η ευριπίδεια έκφραση θυμίζει το Γεν. 4,15. Ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης βάζει ένα σημάδι (σημεῖον - πιῶν) στον Κάιν, με το οποίο θα μπορούσε κανείς να αναγνωρίζει και να αποφεύγει τον αδελφοκτόνο. Η Μήδεια επιθυμούσε να υπήρχε ένα σημάδι, ώστε μια γυναίκα να μπορούσε να αναγνωρίζει και να αποφεύγει τον κακό άνδρα, επειδή α) ήταν αδύνατο στις γυναίκες να αρνηθούν το γάμο και β) το διαζύγιο θεωρείτο κακό και απαράδεκτο.

Ειδικά, σε ό,τι αφορά το ρόλο των ξένων γυναικών που εισάγονται σε νέα ήθη, παραδόσεις, συμβάσεις και νόμους δεν μπορούν να απορρίψουν έναν άνδρα, υπογραμμίζει (236κ.ε.): *οὐ γὰρ εὐκλεεῖς ἀπαλλαγαὶ γυναιξίν οὐδ' οἷόν τ' ἀνήνασθαι πόσιν.* Η Μήδεια ισχυρίζεται ότι, όταν μια γυναίκα εισάγεται στα νέα έθιμα και πρακτικές του οίκου του συζύγου της, πρέπει με κάποιο τρόπο να μαντεύει (αφού δεν το έχει μάθει στον πατρικό της οίκο), πώς να αντιμετωπίζει καλύτερα τον άντρα της. Η ζωή τους είναι αξιοζήλευτη, αν οι σύζυγοί τους ζουν μαζί τους χωρίς να αγανακτούν για τον γαμήλιο ζυγό. Διαφορετικά, ο θάνατος είναι προτιμότερος (239κ.ε.): *ἐς καινὰ δ' ἦθη καὶ νόμους ἀφιγμένην δεῖ μάντιν εἶναι, μὴ μαθοῦσαν οἴκοθεν, [240] ὅπως ἄριστα χρήσεται ξυνευνέτη. κἂν μὲν τάδ' ἡμῖν ἐκπονουμέναισιν εὖ πόσις ξυνοικῆ μὴ βία φέρων ζυγόν, ζηλωτὸς αἰών: εἰ δὲ μή, θανεῖν χρεών.*

Σε αντίθεση με έναν άντρα που, όταν βασανίζεται από τις συνθήκες του οίκου του, μπορεί να βγαίνει έξω και να ελευθερώνει την καρδιά του από τη θλίψη συναναστρεφόμενος φίλους ή συνομήλικους, οι γυναίκες αναγκάζονται να επικεντρωθούν μόνο στο σύζυγο τους (244κ.ε.): *ἀνήρ δ', ὅταν τοῖς ἔνδον ἄχθηται*

ξυνών, [245] ἔξω μολών ἔπαυσε καρδίαν ἄσης [ἢ πρὸς φίλον τιν' ἢ πρὸς ἡλικά τραπεῖς]: ἡμῖν δ' ἀνάγκη πρὸς μίαν ψυχὴν βλέπειν.

Το δεύτερο μέρος της βιβλικῆς ἐκφρασης «καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει» στο Γεν. 3,16 συνδέεται ἀρρηκτα με το πρῶτο μέρος της ἐκφρασης για τον τοκετό: καὶ τῇ γυναικὶ εἶπεν Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμόν σου, ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. Ὑπὸ αὐτὴν ἐννοία, ἡ Μήδεια ἀναφέρει: Οἱ ἄνδρες πολεμοῦν με το ξίφος, οἱ γυναῖκες με τὴ γέννηση των παιδιῶν τους (249κ.ε.): λέγουσι δ' ἡμᾶς ὡς ἀκίνδυνον βίον ζῶμεν κατ' οἴκους, οἱ δὲ μάρνανται δορί, [250] κακῶς φρονοῦντες: ὡς τρίς ἂν παρ' ἀσπίδα στῆναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Σε μια ξένη χώρα μια γυναίκα, ἡ Μήδεια, εἶναι μόνη, ἀστεγη, προσβεβλημένη ἀπὸ ἕναν ἄντρα, χωρὶς μητέρα, ἀδελφὸ ἢ συγγενεῖς, για να βρεῖ καταφύγιο ἀπὸ τὴν κακοτυχία (255-258). Με αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ ευριπίδεια Μήδεια ἀνακεφαλαιώνει τὴν κατάστασή της ὡς ξένης γυναίκας σε ἕναν ξένο κόσμο σε σύγκριση με τὸν Ἰάσωνα ὡς ἄνδρα στὴν πατρίδα του: ἀλλ' οὐ γὰρ αὐτὸς πρὸς σὲ κᾶμ' ἤκει λόγος: σοὶ μὲν πόλις θ' ἦδ' ἐστὶ καὶ πατὴρ δόμοι βίου τ' ὄνησις καὶ φίλων συνουσία, [255] ἐγὼ δ' ἔρημος ἄπολις οὔσ' ὑβρίζομαι πρὸς ἄνδρός, ἐκ γῆς βαρβάρου λελησμένη, οὐ μητέρ', οὐκ ἀδελφόν, οὐχὶ συγγενῆ μεθορμίσασθαι τῆσδ' ἔχουσα συμφορᾶς.

Ὁ Ἰάσωνας, ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται ὡς κακὸς σύζυγος καὶ προδότης τοῦ γάμου (206), δὲν μπορεῖ ἐπίσης να φανταστεῖ τὴ φύση των γυναικῶν ἐκτὸς γάμου καὶ οἰκογένειας. Ἀπὸ τὴν ὀπτική του Ἰάσωνα, οἱ γυναῖκες δὲν ἀντέχουν τις ατυχίες με γενναιότητα καὶ τείνουν να μεγαλοποιοῦν τόσο τὴν ευτυχία ὅσο καὶ τὴν ατυχία τους. Ἡ ἀνεξέλεγκτη ἰδιοσυγκρασία των γυναικῶν εἶναι εἴτε τοῦ ὕψους εἴτε τοῦ βάθους. Κατὰ συνέπεια, α) ὅταν ὁ γάμος εἶναι σωστός, οἱ γυναῖκες πιστεύουν ὅτι ἔχουν τα πάντα, ἀλλὰ, ὅταν ἡ ατυχία ἐπηρεάζει τὸν ἐγγαμο βίο τους, τότε θεωροῦν το καλύτερο καὶ το πιο ὀμορφο ὡς το χειρότερο καὶ το πλέον ἀπαράδεκτο (569-574). β) Ἡ συμφορὰ βασιλεύει στὸν κόσμο των θνητῶν, ἐπειδὴ υπάρχουν γυναῖκες που γεννοῦν παιδιά. γ) Ἀν οἱ ἄντρες ἔκαναν παιδιά με ἄλλο τρόπο, χωρὶς τὴ μεσολάβηση τοῦ γυναικείου φύλου, δὲν θα υφίσταντο οἱ ἄνδρες πια τόσες κακοτυχίες (574-575).

«ΑΝΔΡΑΣ–ΓΥΝΑΙΚΑ–ΜΙΑ ΣΑΡΚΑ»

Ο χορός διακρίνει ανάμεσα α) στον έρωτα ως την άνευ όρων επιθυμία του άνδρα να κατακτήσει τις γυναίκες και β) στο γάμο ως κοινωνικά αναγνωρισμένης ένωσης άνδρα και γυναίκας που συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Ο έρωτας μπορεί να υπάρξει χωρίς γάμο και ο γάμος χωρίς τον έρωτα. Ο χορός εκφράζει την κοινή αντίληψη περί γάμου σε σχέση με την καλή φήμη, το μέτρο/σεμνότητα και την αρετή ως εξής (627κ.ε.): *ἔρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν ἐλθόντες οὐκ εὐδοξίαν οὐδ' ἀρετὰν παρέδωκαν ἀνδράσιν: εἰ δ' ἄλις ἔλθοι Κύπρις, οὐκ ἄλλα θεὸς εὐχαρῖς οὕτως.* Οι υπερβολικοί έρωτες δεν φέρνουν καλό όνομα ή καλοσύνη στους άνδρες. Αν η Αφροδίτη έρχεται με μέτρο, καμία άλλη θεά δεν φέρνει τέτοια ευτυχία.

Η ευριπίδεια Μήδεια κατονομάζει το χρήμα και τη διαφορετική πολιτιστική κληρονομιά ενός έγγαμου ζεύγους ως την κύρια αιτία διάλυσης του γάμου. Διάρρηξη του γαμήλιου δεσμού σημαίνει γι' αυτήν την πλήρη διάρρηξη της βιβλικής αλυσίδας «άνδρας-γυναίκα-μία σάρκα» που μπορεί να υφίσταται και χωρίς σύνδεση με μια πατρίδα (βλ. Γεν. 2,9).

Ο Ιάσωνας προσπαθεί να δικαιολογηθεί για την απιστία και τη διάρρηξη του γαμήλιου δεσμού διαβεβαιώνοντας τη Μήδεια υποκριτικά, ότι νυμφεύτηκε τη θυγατέρα του βασιλιά για να σώσει τη Μήδεια, να αποκτήσει βασιλικά αδέρφια για τα τέκνα τους και να γίνει προπύργιο για τον οίκο του (594κ.ε.). Προσποιείται ότι ανησυχεί βαθιά για την ασφάλεια της Μήδειας και των τέκνων τους και προσφέρει χρήματα και υποστήριξη από τους φίλους του για να τους βοηθήσει στην εξορία (610κ.ε.).

Από την οπτική της Μήδειας, η απόλυτη εξάλειψη του γαμήλιου δεσμού δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με τον αναγκαστικό εκτοπισμό της παλαιάς ή με τη δολοφονία για εκδίκηση της νέας γυναίκας και του άπιστου συζύγου της, αλλά με την εξολόθρευση της «μίας σάρκας» και ολόκληρου του μέλλοντος του προδότη.

Η Μήδεια, αν και εξαλείφει κάθε μελλοντική προοπτική για τον μοιχό, δημιουργεί μια νέα ζωή για τον εαυτό της παρακαλώντας τον Αιγέα να της προσφέρει άσυλο και προστασία. Του ζητά να την πάρει στη χώρα του και στον οίκο του (713)

και του υπόσχεται να δώσει τέλος στην ατεκνία του, να τον κάνει να αποκτήσει γιους και να είναι ευτυχισμένος όλες τις ημέρες της ζωής του (714-718 πρβλ. Γεν. 3,15κ.ε.).

Στις προμνημονευθείσες περιπτώσεις υπάρχει η βιβλική σύνδεση μεταξύ α) «ανθρώπου-γης/πατρίδας» και β) «άνδρα-γυναίκας-μίας σάρκας». Ο Αιγέας εξηγεί την προθυμία του να υποστηρίξει τη Μήδεια (720-724). Αλλά για τη Μήδεια δεν αρκούν μόνο οι υποσχέσεις, χωρίς να όρκους στους θεούς. Ορκίζει τον Αιγαία στη Γη, στον Ήλιο, τον παππού της, και σε όλο το γένος των θεών μαζί (737) ότι δεν θα τη διώξει ποτέ από τη γη του και ότι, αν κάποιος από τους εχθρούς της τη ζητήσει πίσω, δεν θα την εγκαταλείψει όσο ζει: *μήτ' αὐτὸς ἐκ γῆς σῆς ἔμ' ἐκβαλεῖν ποτε, [750] μήτ', ἄλλος ἦν τις τῶν ἐμῶν ἐχθρῶν ἄγειν χρήζη, μεθήσειν ζῶν ἐκουσίῳ τρόπῳ*. Ο Αιγέας επικαλείται για τον εαυτό του την τιμωρία που πλήττει κάθε ασεβή ανάμεσα στους θνητούς αν δεν τηρήσει τον όρκο του (755: ἃ τοῖσι δυσσεβοῦσι γίνεταί βροτῶν). Η εξαιρετικά εκλεπτυσμένη επανάληψη του όρκου στα 736κ.ε. και 749κ.ε. υποδηλώνει το πολυθεϊστικό πλαίσιο της ευριπίδειας κριτικής για το γάμο και τη διάλυση της συζυγίας. Ωστόσο, το βαθύτερο νόημα της ευριπίδειας τραγωδίας με σχήματα που ήδη γνωρίζουμε από τη βιβλική αφήγηση της δημιουργίας παραμένει αινιγματικό.

ΣΥΖΥΓΙΚΗ ΑΠΙΣΤΙΑ

Ο Ευριπίδης εκθέτει τις αντιλήψεις του περί ανδρών και γυναικών από την οπτική της Μήδειας, η οποία επιπλέον ορίζει τον εαυτό της ως γυναίκα στο πλαίσιο του γάμου και της οικογένειας, και εξηγεί γιατί η ηρωίδα του αποδεικνύεται ψυχικά και πνευματικά ανώτερη από τους άνδρες.

Η Μήδεια κατηγορεί τον Ιάσωνα για ανανδρία (465κ.ε.), επειδή την εγκατέλειψε για μια άλλη, πλούσια γυναίκα και απαρνήθηκε τα τέκνα τους. Τον αποκαλεί χείριστο εχθρό των θεών, της ίδιας και ολόκληρου του ανθρώπινου γένους. Τονίζει δε ότι στην πραγματικότητα η προσωπική της μοίρα είναι μια παγκόσμια υπόθεση με ανυπολόγιστες ηθικές διαστάσεις (465-471):

Μη. ὦ παγκάκιστε, τοῦτο γάρ σ' εἶπεῖν ἔχω (465) / γλώσση μέγιστον εἰς ἀνανδρίαν κακόν / ἤλθες πρὸς ἡμᾶς, ἤλθες ἔχθιστος γεγώς / [θεοῖς τε κάμοι παντί τ' ἀνθρώπων γένει]; / οὔτοι θράσος τόδ' ἐστὶν οὐδ' εὐτολμία, / φίλους κακῶς δράσαντ' ἐναντίον βλέπειν, (470) / ἀλλ' ἡ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις νόσων / πασῶν, ἀναίδει'.

Με αυτόν τον τρόπο ο Ευριπίδης δείχνει ότι ο απώτερος στόχος του δεν είναι απλώς να περιγράψει ένα μεμονωμένο γεγονός τόσο αξιόπιστο όσο ο ίδιος ο μύθος, τον οποίο δεν αναπαράγει αυτούσια, στηριζόμενος σε μία και μοναδική πηγή. Διασκευάζει εκδοχές του μύθου, παραδεδομένες στην εποχή του, για να περιγράψει ιστορικά επαναλαμβανόμενα γεγονότα, θεμελιώδους σημασίας για ολόκληρη την ανθρωπότητα, όπως και η βιβλική αφήγηση του Γεν. 2-3. Ειδικότερα:

1) Ο ευριπίδειος όρος *ἀνανδρία* («έλλειψη ανδρικής αξίας και τιμής»), που χαρακτηρίζει την προσβλητική πράξη του Ιάσωνα προς τη Μήδεια ως προσβολή κατά της ανθρωπότητας, θυμίζει το λογοπαίγνιο *ἄνδρῃς ἔκ τοῦ ἀνδρός*, υπογραμμίζει τη θεόδοτη πρωταρχική ισότητα και την αμοιβαία ευθύνη και των δύο ανθρώπινων φύλων αναμεταξύ τους και ενώπιον του Θεού (Μπρατσιώτης 1973:242κ.ε. και υποσ. 32).

2) Η ευριπίδεια έκφραση *γλώσση μέγιστον ... κακόν* ανακαλεί το ρόλο της κακολογίας και της διαβολής καθώς και της βρώσεως από το απαγορευμένο στο Γεν. 3, συγκεκριμένα, με τα λόγια του ο όφις οδηγεί τόσο τον άνδρα όσο και τη γυναίκα στη παράβαση της θείας εντολής και στο θάνατο. Η Μήδεια υποστηρίζει ότι αυτός που πράττει άδικα αλλά χειρίζεται πονηρά το λόγο αξίζει τη χειρότερη τιμωρία (580κ.ε. *έμοι γάρ ὄστις ἄδικος ὦν σοφὸς λέγειν πέφυκε, πλείστην ζημίαν ὀφλισκάνει*). Στο Γεν 3,15 η χειρότερη τιμωρία αποδίδεται στον όφι, ο οποίος θα έλθει η μέρα και θα κατασυντριβεί από το σπέρμα της γυναίκας.

Εάν συγκρίνουμε το Γενέσεως 3 και τη *Μήδεια* του Ευριπίδη παρατηρούμε ότι έχουν κοινά τα ακόλουθα μοτίβα: α) ο ένοχος οδηγείται στη θεία δικαιοσύνη, β) η κατάρα του ενόχου συνεπάγεται την ολοκληρωτική καταστροφή του και γ) η ολοκληρωτική καταστροφή του ενόχου συντελείται με την εξόντωση των απογόνων του. Ως ηθικός αυτουργός της παράβασης της θείας εντολής στο Γεν. 3 εμφανίζεται ο ομιλών όφις. Ως γνωστόν, η Μετάφραση των Ο΄ μεταφράζει την αφωνηέντιστη εβραϊκή λέξη *שׁנ* διά του *ὄφεις* και *δράκων*. Η λέξη *δράκων* σημαίνει μεταξύ άλλων και το «τεράστιο φίδι». Το μοτίβο του δράκοντος εμφανίζεται δύο φορές στην πλοκή της ευριπίδειας τραγωδίας: α) Η Μήδεια σώζει τη ζωή του Ιάσωνα αποδυναμώνοντας τον ακατανίκητο δράκοντα που φύλαγε το Χρυσόμαλλο Δέρασ. β) Ένας δράκων με ιπτάμενο άρμα που έστειλε ο Ήλιος σώζει τη Μήδεια από την οργή των Κορινθίων μετά το φόνο του βασιλιά τους, της θυγατέρας του και των γιων του Ιάσωνα. Στο Γεν. 3, η γυναίκα εξωθείται από τον όφι στην παράβαση της θείας εντολής και τη βρώση του απαγορευμένου καρπού που μοιράζεται με τον άντρα της συμπαρασύροντάς τον στην αμαρτία και στο θάνατο. Στη *Μήδεια* του Ευριπίδη, μια γυναίκα (Μήδεια) ισχυρίζεται ότι έσωσε έναν άνδρα (Ιάσωνα) από τον δράκοντα και, αφού αφανίζει το μέλλον ενός άνδρα που την πρόδωσε, δραπετεύει με έναν δράκοντα.

Σύμφωνα με το χορό, η κύρια αιτία της συζυγικής απιστίας και του αμοραλισμού είναι κατά την αγγλική μετάφραση του David Kovacs ότι η μαγική δύναμη του όρκου έχει εκλείψει, και η αιδώς εξανεμίστηκε, δεν υπάρχει πια στην Ελλάδα. Η μετάφραση αυτή επιτρέπει την ερμηνεία, ότι στη φιλοσοφικά φωτισμένη Ελλάδα του 4ου αιώνα π.Χ., η μαγεία δεν έχει πλέον θέση. Όμως το ελληνικό κείμενο αποδοκιμάζει την έλλειψη σεβασμού στη δύναμη των γαμήλιων όρκων και την αναισχυντία που επικρατούσε στην Αθήνα την εποχή του Ευριπίδη. *βέβακε δ΄ ὄρκων*

χάρις, οὐδ' ἔτ' αἰδῶς [440] Ἑλλάδι τᾷ μεγάλα μένει, αἰθερία δ' ἀνέπτα. Στο Γεν. 2-3, η απουσία αιδούς οδηγεί στην εξέγερση εναντίον του Δημιουργού Θεού και συνεπάγεται την τιμωρία των επαναστατών και την εκδίωξη των πρωτοπλάστων από τον παράδεισο. Ο πρώτος άνδρας και η γυναίκα παραβλέπουν άνευ αιδούς το θεϊκό δεσμό μεταξύ Δημιουργού και δημιουργημάτων και ακολουθούν τον αντίθεο λόγο του όφεως με τη κενοδοξία να γίνουν ως θεοί γνωρίζοντας το καλό και το πονηρό. Τι θα συμβεί όμως αν κάποιος άνευ αιδούς αγνοήσει τους γαμήλιους όρκους και διαρρήξει τους συζυγικούς δεσμούς; Η Μήδεια καλεί τη Θέμιδα και την Άρτεμη ως μάρτυρες να διαπιστώσουν ιδίοις όμμασι τι υποφέρει, αν και έχει δέσει τον σύζυγό της με ιερούς όρκους (161κ.ε.). Κάνει έκκληση για ανταπόδοση στο όνομα του υπέρτατου θεού, του Δία, ο οποίος είναι μάρτυρας και φύλακας των γαμήλιων όρκων. Στο Γεν. 3-4, λέγεται ότι για την περιφρόνηση του θείου θελήματος και τις ασεβείς πράξεις τους, ο όφις ως αντίπαλος του Θεού και του ανθρώπου θα είναι επικατάρατος από όλα τα οικόσιτα και τα άγρια ζώα της γης (Γεν. 3,14), η γη επικατάρατη εξαιτίας των έργων των ανθρώπων (Γεν. 3,17) και ο Κάιν επικατάρατος ως αδελφοκτόνος από τη γη που ήπιε το αίμα του αδικοχαμένου αδελφού του (Γεν. 4,11). Η ασέβεια του Ιάσωνα και οι ασεβείς γαμήλιοι όρκοι του είναι οι λόγοι για τους οποίους η Μήδεια επιθυμεί ανταπόδοση με την έννοια της εκδίκησης (492-495).

Η τροφός υποψιάζεται ότι η Μήδεια θα μπορούσε να αυτοκτονήσει (40) αφού πρώτα τιμωρούσε τον Κρέοντα και τη θυγατέρα του και εύχεται να βλάψει μόνο τους εχθρούς (95). Ωστόσο, η Μήδεια σχεδιάζει το θάνατο όλων των ενόχων και των απογόνων τους, παίρνοντας το νόμο στα χέρια της. Αν είχε αυτοκτονήσει, ο ένοχος θα έμενε για πάντα ατιμώρητος. Η Μήδεια έχει πλήρη επίγνωση ότι πρόκειται για το πλέον ανόσιο έργο (*ἔργον ἀνοσιώτατον*) και επιχειρεί να εκλογικεύσει τη συναισθηματικά κινούμενη απόφασή της για εκδίκηση, διαβεβαιώνοντας ότι είναι απολύτως πεπεισμένη (800κ.ε.) ότι έκανε λάθος, όταν έφυγε από το σπίτι του πατέρα της, εμπιστευόμενη τις ψευδείς υποσχέσεις ενός Έλληνα που θα τον κάνει να μετανοήσει για το κακό που διέπραξε εις βάρος της. Διότι δεν θα ξαναδεί τα παιδιά ζωντανά στο μέλλον, ούτε θα αποκτήσει παιδί από τη νιόπαντρη νύφη που θα βρει άθλιο θάνατο με τα μαγικά φίλτρα της Μήδειας (806).

TEKNOKTONIA

Η Μήδεια του Ευριπίδη φαίνεται εκ πρώτης όψεως να ανταποκρίνεται στα ανδρικά πρότυπα της εποχής του. Εκ των πραγμάτων, όμως, αποδεικνύεται πνευματικά και ψυχικά ανώτερη από έναν άνδρα, αλλά ταυτόχρονα εκτεθειμένη στο μίσος και την αγανάκτηση της κοινωνίας [βλ. Lesky (³1973:303); Hose (2008:51)].

Πρότυπο της ευριπίδειας τραγωδίας *Μήδεια*, φαίνεται να είναι η Ινώ, η οποία καταλαμβάνεται από τρέλα σταλμένη από τους θεούς, και αυτοκτονεί πέφτοντας στη θάλασσα και παίρνοντας μαζί τα παιδιά της, όπως μας πληροφορεί ο χορός (1282-1289). Ωστόσο, ο λόγος για τον οποίο η Μήδεια σκοτώνει τα παιδιά της δεν είναι ούτε η ψυχική ασθένεια, η τρέλα, ούτε ο φόβος γελοιοποίησης ενώπιον των εχθρών της, ούτε η ανάγκη εξαιτίας της εκδικητικής μανίας των Κορινθίων μετά το φόνο του βασιλιά και της πριγκίπισσας τους. Το κίνητρο της είναι η εκδίκηση για την εξαπάτηση και την εγκατάλειψή της από τον άλλοτε αγαπημένο της σύζυγο. Σύμφωνα με το μυθολογικό υπόβαθρο, αυτή η απόφαση δεν ήταν δύσκολη για τη γυναίκα πρωταγωνίστρια της παρούσας ευριπίδειας τραγωδίας, αφού όλη η ιστορία της με τον Ιάσωνα είναι γραμμένη με αίμα. Για τον έρωτα του η Μήδεια εγκατέλειψε την πατρίδα της και σχεδίασε τη δολοφονία του πατέρα και των αδελφών της, καθώς και του πανούργου θείου του Ιάσωνα, Πελία. Στην ευριπίδεια τραγωδία, ο Ιάσωνας προδίδει και εγκαταλείπει τη Μήδεια, για να νυμφευθεί τη θυγατέρα του Κρέοντα, βασιλιά της Κορίνθου, με στόχο να τον διαδεχθεί στο θρόνο και να αποκτήσει άλλα, βασιλικά τέκνα.

Δεν είναι τυχαίο ότι η Μήδεια ορκίζεται στην Εκάτη τη θεά που λατρεύει περισσότερο από όλο το πάνθεο (395), θα τιμωρήσει όλους όσους της προκάλεσαν πόνο και δεν θα δώσει σε κανέναν τη χαρά να ματώσει τη καρδιά της (397κ.ε.). Η Εκάτη, η θεά της μαγείας και του σκότους, ήταν στενά συνδεδεμένη με την προστασία και την ευημερία των αθηναϊκών οίκων. Η έκκληση της Μήδειας προς την Εκάτη να μαρτυρήσει την αλήθεια αυτών που λέει και σκοπεύει να κάνει αντικατοπτρίζει την επιθυμία της να είναι θαρραλέα για να επιτύχει το χειρότερο για όσους την εμπαίζουν.

Η γριά τροφός επισημαίνει ότι το κλειδί για τη διαταραγμένη σχέση άνδρα-γυναίκας, γάμου και κοινωνίας είναι ο εγωισμός, διότι κάθε άνθρωπος αγαπά τον εαυτό του περισσότερο από τον πλησίον του (86: *ὡς πᾶς τις αὐτόν τοῦ πέλας μᾶλλον*), ενάντια στη βιβλική ηθική αρχή «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν» (Λευιτ. 18,3). Αυτός ο ευριπίδειος ορισμός του εγωισμού συμπληρώνεται από το σκεπτικό *οἱ μὲν δικάϊως, οἱ δὲ καὶ κέρδους χάριν* που αναφέρεται αφενός στο δικαίωμα της Μήδειας στην αυτοάμυνα και αφετέρου στην εγωιστική λαχτάρα του Ιάσωνα για χρήματα και κοινωνικό κύρος (87κ.ε.). Για χάρη του κέρδους, τονίζεται κατ' επανάληψη στην τραγωδία, αντί για ευγνωμοσύνη και τιμή κυριαρχεί η αχαριστία και η ατίμωση των φίλων. Ως εκ τούτου, ο χορός εύχεται να πεθάνει χωρίς αγάπη εκείνος ο άνθρωπος που δεν μπορεί να τιμήσει τους φίλους του (657κ.ε.).

Όχι μόνο ο Ιάσωνας λόγω της ασέβειας στους γαμήλιους όρκους και της ατίμωσης της γυναίκας και των τέκνων του, αλλά και τα δικά του τέκνα πιστεύεται ότι είναι καταραμένα, όπως οι απόγονοι του όφεως (Γεν. 3,14κ.ε. πρβλ. Ησ. 14,20). Η Μήδεια θρηνεί γοερά (112κ.ε.): *ὦ κατάρατοι παῖδες ὄλοισθε στυγεραῖς ματρὸς σὺν πατρί, καὶ πᾶς δόμος ἔρροι*. Η τροφός ρωτά τότε τον λόγο για τον οποίο, μαζί με τον πατέρα τους, και τα τέκνα είναι μισητά και καταραμένα (116κ.ε.): *τί δέ σοι παῖδες πατρὸς ἀμπλακίας μετέχουσι· τί τούσδ' ἔχθεις*; Το ερώτημα εάν για την ατομική προσβολή του πατέρα κατά της μητέρας τους τα παιδιά είναι φορείς συλλογικής ευθύνης ή όχι, προκύπτει επίσης από το Ιεζεκιήλ 18,2 (*Οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν*; Πρβλ. Μ' - Ιερ. 31,29κ.ε.), και σίγουρα απορρίπτεται με αναφορά στην ατομική ευθύνη και τη θεία δικαιοσύνη. Ωστόσο, στον Δεκάλογο ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης προειδοποιεί (Έξ. 20,5=Δευτ. 5,9): *ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ θεὸς σου, θεὸς ζηλωτῆς ἀποδιδούς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς τοῖς μισοῦσίν με*. Στην ευριπίδεια τραγωδία, μια ζηλότυπη, προδομένη γυναίκα θεοποιεί τον εαυτό της και απειλεί να ανταποδώσει πολλαπλάσια στους ενόχους και τους απογόνους τους που την ατίμασαν.

Η Μήδεια χρησιμοποιεί τις μαγικές δυνάμεις της για να δολοφονήσει τον βασιλιά, τη θυγατέρα του, αλλά και τα ίδια τα τέκνα της, έτσι ώστε ο Ιάσωνας να μείνει άτεκνος για πάντα και να απωλέσει κάθε ελπίδα για το μέλλον. Προλέγει το θάνατό του σύμφωνα με το *jus talionis*, το δίκαιο της ανταποδόσεως, γνωστό από τις νομοθετικές συλλογές των λαών της Αρχαίας Εγγύς Ανατολής. Ο Ιάσωνας θα έχει

άθλιο τέλος αφού θα χτυπηθεί στο κεφάλι από ένα κομμάτι της Αργούς, του πλοίου που τον έφερε στην Κολχίδα και τον μετάφερε μαζί με την Μήδεια πίσω στην Ελλάδα (1386-1388): *σύ δ', ὡσπερ εἰκός, κατθανῆι κακός κακῶς, / Ἀργοῦς κάρα σὸν λειψάνωι πεπληγμένος, / πικρὰς τελευτὰς τῶν ἐμῶν γάμων ἰδών*. Με τη βοήθεια ενός δράκοντα, σταλμένου από το θεό Ἡλιος, καταφεύγει η Μήδεια στην Αθήνα και βρίσκει άσυλο και νέα στέγη κοντά στον άτεκνο βασιλιά Αιγέα, στον οποίο υπόσχεται απογόνους.

Παρά τις εναλλαγές της διάθεσης της Μήδειας, ένα πράγμα είναι πολύ ξεκάθαρο γι' αυτήν: Όσο θα υπήρχαν κοινά τέκνα, ο ιδιαίτερος δεσμός μεταξύ μητέρας και πατέρα θα παρέμενε άρρηκτος. Επομένως, θα έπρεπε να ξεπεράσει την αμφιβολία και τη δειλία της και να σκοτώσει τα τέκνα, τα οποία η ίδια γέννησε και ανάθρεψε (1063). Αναγνωρίζει τη φρίκη της πράξης που σκοπεύει να κάνει, αλλά παραδέχεται ότι ο θυμός της, ο οποίος ευθύνεται για τα μεγαλύτερα κακά που συμβαίνουν στους θνητούς (1078-1080), είναι ισχυρότερος από τη λογική σκέψη της. Η Μήδεια θέλει να καταστρέψει ό,τι θυμίζει τον διαρρηγμένο γαμήλιο δεσμό και να δημιουργήσει νέα ζωή στο πλευρό ενός νέου καλού συζύγου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη *Μήδεια* ο Ευριπίδης προσεγγίζει κριτικά τις περί γυναικών αντιλήψεις της αθηναϊκής κοινωνίας του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. θέτοντας παρόμοια ή συγκρίσιμα ζητήματα με την Παλαιά Διαθήκη. Τα ζητήματα αυτά που αφορούν στην αρχέγονη κατάσταση του ανθρώπου (*conditio humana*) και τη φύση της γυναίκας εν σχέσει προς το γάμο και την τεκνοποιία, τίθενται στην ανθρωπολογική αφήγηση του Γενέσεως 2-4 ή προκύπτουν από αφηγηματικές ρωγμές ή νοηματικά κενά του. Ο Ευριπίδης τα τοποθετεί σε ένα πολυπολιτισμικό και πολυθεϊστικό πλαίσιο, υποδεικνύοντας συγχρόνως με τη χρήση επιλεγμένων μοτίβων και τεχνικών όρων σχέση και σύνδεση με τις ανθρωπολογικές παραδόσεις της Παλαιάς Διαθήκης. Στην περίπτωση της *Μήδειας*, ο Ευριπίδης φαίνεται να δανείζεται από το Γεν. 2-4 κυρίως τις υπαρξιακές αλυσίδες «άνθρωπος-γη» (Γεν. 2,7) και «άνδρας-γυναίκα-μία σάρκα» (Γεν. 2,23κ.ε.) και να τις εφαρμόζει για να εμβαθύνει στην εν γένει ψυχοσύνθεση των γυναικών, στην παθολογία του έρωτα, στη διάλυση του γάμου και στην τεκνοκτονία.

Ειδικότερα, τα κοινά γλωσσικά και θεματικά στοιχεία που παρουσιάζουν το Γεν. 2,23-24 και η *Μήδεια* του Ευριπίδη σε ό,τι αφορά τις περί γυναικών αντιλήψεις θα ήταν ίσως αδιανόητα αν αποκλείονταν μια συνάντηση της εβραϊκής και της ελληνικής σκέψης την εποχή πριν τον Ευριπίδη, πιθανώς βάσει αυτοσχέδιων προφορικών ή γραπτών ελληνικών μεταφράσεων κειμένων της Παλαιάς Διαθήκης που κυκλοφορούσαν στον ελληνόφωνο κόσμο της κλασικής περιόδου. Δέκτης της αλληλεπίδρασης αυτής υπήρξε ο Ευριπίδης, ο οποίος την αξιοποίησε και την ανέδειξε στις τραγωδίες του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΚΑΤ' ΕΚΛΟΓΗΝ)

ΠΗΓΕΣ

- Eller, K. H. (1983). *Euripides. Medea*, Griechisch/Deutsch, Stuttgart.
- Kovacs, D. (1994). *Euripides. Cyclops, Alcestis, Medea*, Loeb Classical Library 12, Cambridge.
- Rahfs, A. & Hanhart, R. (εκδ.) (2006). *Septuaginta. Das Alte Testament Griechisch*. Editio altera, Stuttgart.

ΑΡΘΡΑ - ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

- Allan, W. (2002). *Euripides: Medea*, London.
- Bongie, E. B. (1977). «Heroic elements in the Medea of Euripides», *TAPA* 107:27-56.
- Bratsiotis, N. P. (1973). «Ψιλλ», *TWAT* I:238-252.
- Burnett, A. P. (1973). «Medea and the Tragedy of Revenge», *CP* 68:1-24.
- Dafni, E. G. (2020). «Medea of Euripides and the Old Testament. Cultural critical remarks with special reference to the background of the Septuagint», *HTS Theologese Studies / Theological Studies* 76/4: a6145. <https://doi.org/10.4102/hts.v76i4.6145>
- Demand, N. H. (1994). *Birth, Death, and Motherhood in Classical Greece*, Baltimore.
- Dihle, A. (1977). *Euripides' Medea*, *Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften* 5, Heidelberg.
- Dover, K. J. (1974). *Greek popular morality in the time of Plato and Aristotle*, Oxford and Berkeley.
- Easterling, P. E. (1977). «The infanticide in Euripides Medea», *Yale Classical Studies* 25:177-191.
- : (1987). «Women in tragic space», *BICS* 34:15-26.
- Erdmann, W. (1934). *Die Ehe im alten Griechenland*, Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 20, München.
- Fentham, E. κ.ά. (1994). *Women in the Classical World: Image and Text*, Oxford.
- Foley, H. P. (1981). *The Conception of Women in Athenian Drama, στο Του ίδιου, Reflections of women in Antiquity*, New York, 127-167.
- Foley, H. P. (2001). *Female Acts in Greek Tragedy*, Princeton.
- Gould, J. (1980). «Law, Custom and Myth: Aspects of the Social Position of Women in Classical Athens», *JHS* 100:38-59.
- Harrison, M. W. (1968). *The law of Athens. The family and property*. Oxford.
- Hose, M (2008). *Euripides. Der Dichter der Leidenschaften*, München.
- Just, P. (1989). *Women in Athenian Life and Law*, New York & London.
- Kelly, E. (2020). «Medea», στο G. Markantonatos (επ.), *The Brill Companion to Euripides, Vol. I*, Leiden, 69-95.
- Lacey, W. K. (1968). *The Family in Classical Greece*, London & Ithaca, N.Y.

- Latacz, J. (2003). *Einführung in die griechische Tragödie*, UTB, Göttingen.
- Lesky, A. (1971). *Geschichte der griechischen Literatur*, Bern – München.
- : (1972). *Die Tragische Dichtung der Hellenen*, Studienhefte zur Altertumswissenschaft 2, Göttingen.
- Loraux, N. (1993). *The Children of Athena. Athenian Ideas about Citizenship and the Division between the Sexes*, μτφ. C. Levine, Princeton.
- Manuwald, B. (1983). «Der Mord an den Kindern», *Wiener Studien* 19:27-61.
- Mastrorarde, D. J. (2012). *Ευριπίδου Μήδεια. Εισαγωγή, Φιλολογική Επιμέλεια, Σχόλια*, μτφ. Δ. Γιωτοπούλου, επ. μτφ. Μ. Χριστόπουλος, Αθήνα.
- Michelini, A. N. (1989). «Neophron and Euripides' Medea 1065-80», *TAPA* 119:115-135.
- Newton, R. M. (1985). «Ino in Euripides' Medea», *AJP* 106:496-502.
- Oakley, J. H. & Sinos, R. H. (1993). *The Wedding in Ancient Athens*, Madison.
- Seaford, R. (1987). «The Tragic Wedding», *JHS* 107:106-130.
- Thompson, E. A. (1944). «Neophron and Euripides' Medea», *CQ* 38:10-14.
- Von Fritz, K. (1959). «Die Entwicklung der Medea-Sage und die Medea des Euripides», *Antike und Abendland* 8:33-106.
- Von Wilamowitz-Moellendorff, U (1880). «Excuse zu Euripides' Medeia», *Hermes* 15:481-523
- Voutiras, E. (1998). *ΔΙΟΝΥΣΟΦΩΝΤΟΣ ΓΑΜΟΙ. Marital Life and Magic in Fourth Century Pella*, Amsterdam.
- Zeitlin, F. (1996). *Playing the Other: Gender and Society in Classical Greek Literature*, Chicago.

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΠΑΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Γεν.	Γένεσις
Δευτ.	Δευτερονόμιο
Ησ.	Ησαΐας
Ιερ.	Ιερεμίας
Λευτ.	Λευιτικό

Lucas Cranach (1526)